

І. Г. Вітюк

Літинський район

ЛІТИНСЬКИЙ РАЙОН – район, що знаходиться у північно-західній частині Вінницької області. Межує з Хмельн., Калинів., Вінн. і Жмерин. р-нами Вінн. обл. та Летичів. і Деражнян. р-нами Хмельн. обл. Утвор. 1923 із Сосон., Багриновец. і Кожухів. волостей Літин. пов. 1923–30 – у складі Вінн. округи (до 1925 – Поділ. губ.), від 1932 – Вінн. обл. 1962–66 не існував, його тер. (разом з 14-ма сільрадами Вінн. р-ну) входила до Калинів. р-ну. У 1920-х рр. жит. брали участь у повстан. рухах проти більшов. влади. Вони потерпали від голодомору 1932–33 (померло бл. 8,5 тис. осіб), зазнали сталін. репресій. Від липня 1941 до березня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. На Літинщині діяло рад. підпілля, вели збройну боротьбу загони УПА-Південь. У червні 1944 в с. Микулинці в бою з відділами НКВС загинув командир УПА-Південь [О. Грабець](#). Площа 0,959 тис. км². За переписом 2001, насел. становило 42 269 осіб (складає 89,9 % до 1989), станом на 1 січня 2015 – 37 864 особи (переважно українці). У складі Л. р. – смт [Літин](#) і 61 сільс. насел. пункт. Лежить у межах *Подільської височини*. Поверхня – підвищена платоподібна лесова рівнина з чергуванням плоских і пологохвилястих ділянок. На тер. р-ну зосереджена третина запасів торфу Вінн. обл. Здійснюють видобування граніту, діориту, глини та піску. У селах Вербівка й Осолінка – джерела мінерал. вод. Розвідано також незначні поклади бурого вугілля, флогопіту, мармуроподіб. вапняків, каоліну, заліз. руди. Найбільші річки (загалом 7): *Південний Буг* (на тер. р-ну – бл. 15 км, протікає у пн. частині), [Згар](#) (переважна частина проходить Літинщиною, спочатку тече у сх. напрямку, на Пд. від сіл Багринівка і Бірків Л. р. та на Пн. від сіл Лисогірка та Зоринці Жмерин. р-ну – заг.-держ. значення заг.-зоол. [Згарський заказник](#), побл. с. Микулинці різко повертає на Пн. Зх., північніше Літина – знову на Сх., побл. с. Пеньківка залишає межі р-ну та згодом біля с. Мізяків Калинів. р-ну зливається з Пд. Бугом) з притоками [Згарок](#) (бере початок на Пд. від с. Дяківці, тече спершу переважно на Пн. Сх. і Сх., у пониззі – на Пд. Сх., впадає на Пд. від с. Бруслинівка), Бугер і Фоса. Створ. значну кількість ставків (заг. пл. 2236 га). Бл. 50 % пл. р-ну займають сірі та ясно-сірі лісові, темно-сірі опідзолені ґрунти, бл. 13 % – лучні, решта – дерново-підзолисті, чорноземні опідзолені, торф'яники. У лісах (18 580 га) зростають дуб, граб, осика, сосна. Пл. земель природо-охорон. фонду 2582 га, з них заг.-держ. значення – 2495,1 га (ботан. заказник [Дяківці](#), Дяковец. сільрада; пам'ятка природи урочище [Дубина](#), Громад. і Соснів. сільради), місц. – 86,96 га (1 заказник, 6 пам'яток природи та 2 заповід. урочища). Гол.

підприємства розташ. у райцентрі та с. Уладівка (спирт. завод, бл. 1320 тис. дал денатур. етил. спирту на рік, засн. 1865; від 1860 до кін. 1990-х рр. працював також потуж. цукр. завод). Пн. частину р-ну перетинає залізниця (протяжність 9 км), на якій розташ. ст. Уладівка. Довжина автомоб. шляхів 339,6 км, з них міжнар. значення – 21 км, заг.-держ. – 75,6 км. Пл. орних земель 50 061 га. Під багаторіч. насадженнями перебуває 2085 га, під пасовищами – 9869 га, під сінокосами – 6376 га. Осн. спеціалізацією в рослинництві є вирощування зерн. (озима та яра пшениця, озимий і ярий ячмінь, кукурудза, гречка), тех. (цукр. буряк, соя, соняшник, озимий і ярий ріпак), корм. і овоч. культур, картоплі, у тваринництві – виробництво м'яса та молока. С.-г. діяльністю займаються 27 підприємств, н.-д. установа Вінн. аграр. університету (405 га орних земель) та 56 фермер. госп-в. Спеціаліз. агроформування: з вирощування та реалізації репродукц. насіння зерн. культур – ТОВ «Лайф-Інвест» (озимі пшениця та ячмінь, кукурудза; с. Кожухів), приватне с.-г. підприємство «Поділля-Агро» (кукурудза; с. Бірків), посадк. матеріалу суниці – ТОВ «Поділля-Плант», плод. і ягід. культур – фермер. госп-во «Ягідне» (обидва – с. Микулинці); з покращення продуктив. і племін. якостей с.-г. тварин – фермер. госп-во «Щербич» (свині великої білої породи та велика рогата худоба укр. чорно-рябої молоч. породи; с. Багринівці) та АТ «Літинський» (велика рогата худоба укр. червоно-рябої молоч. породи; с. Громадське). У Л. р. – 30 заг.-осв. шкіл, 6 навч.-вихов. комплексів «заг.-осв. школа-дитсадок», 15 дитсадків, ДЮСШ, муз. школа, рай. Центр дит. і юнац. творчості; 6 Будинків культури, 26 клубів, 4 клуби-бібліотеки, рай. б-ка, [Літинський краєзнавчий музей ім. У. Кармалюка](#), [Стельмаха М. Літературно-меморіальний музей](#); рай. лікарня, 11 амбулаторій, 7 фельдшер.-акушер. і 37 фельдшер. пунктів. Виходять г. [«Літинський вісник»](#) і «Літинські новини». Звання «народний» присвоєно фольклорно-етногр. ансамблю Бруслинів. клубу, фольклорно-етногр. ансамблю «Мальви» Дашковец. клубу, фольклор. ансамблю «Джерело» Багриновец. Будинку культури, фольклор. ансамблю «Берегиня» Бірків. клубу. Зареєстровано 87 реліг. громад, зокрема УПЦ КП, УПЦ МП, РКЦ, євангел. християн-баптистів, християн віри євангельської, адвентистів сьомого дня. Пам'ятки архітектури: церква Різдва Богородиці з дзвіницею у с. Журавне (18 ст.) і будинок управителя у с. Уладівка (1860). На тер. р-ну виявлено поселення трипіл. (села Білозірка, Бірків, Дяківці, Залужне, Кільянівка, Кусиківці, Лісне, Миколаївка), білогрудів. (села Бірків, Пеньківка), черняхів. (села Дашківці, Дяківці), зарубинец. (села Журавне, Залужне, Кільянівка, Уладівка) культур, слов'ян. часу (с. Журавне, 6–7 ст.; с. Кусиківці, 5–6 ст.; с. Олександрівка, 6–7 ст., 8–9 ст.; с. Уладівка, 11–12 ст.), скіф. (села Кам'янка, Уладівка) і слов'ян. (села Городище, Сосни) городища. Серед видат. уродженців – економіст, соціолог, статист, академік АН СРСР, Герой Соц. Праці *С. Струмилін* (с. Дашківці), письменник, драматург, фольклорист, академік АН УРСР, Герой Соц. Праці *М. Стельмах* (с. Дяківці); агроном, агрохімік *К. Бровкіна* (с. Новоселиця), агрохімік *М. Власенко* (с. Микулинці), агроном, селекціонер *В. Кочмарський* (с. Івча), біофізики *Ф. Бурдига* (с. Сосни), *П. Усатюк* (с. Городище), фізик *П. Ніколюк* (с. Уладівка), лікар-хірург *Я. Валігура* (с. Бірків), математик *І.*

[Гаврилюк](#) (с. Гончарівка), історики [А. Давидюк](#) (с. Дашківці), [В. Кондратюк](#) (с. Дяківці), П. Лаптіні (с. Івча), [І. Маковійчук](#) (с. Новоселиця), [О. Реєнт](#) (с. Дяківці), економігеограф [С. Іщук](#) (с. Івча), економісти П. Камінський (с. Вербівка), [О. Шестопаля](#) (с. Городище), літературознавці [М. Кудрявцев](#) (с. Івча), [П. Маркушевський](#) (с. Новоселиця); громад. діяч, педагог [Т. Кондрашко](#) (с. Літинка), громад. і церк. діяч [Модест](#) (Д. Стрельбицький; с. Шевченка), мовознавець, громад. і освіт. діяч [Арсен Степаненко](#) (справж. А. Гуренко; с. Багринівці); гравюрист, літограф, розписувач Олександрів. костелу в Києві [Х.-С. Буяльський](#) (с. Майдан-Борківський, нині Українка), живописець [С. Кравець](#) (с. Дашківці), майстриня худож. кераміки [Н. Білик](#) (с. Літинка); актор, засл. арт. УРСР [А. Гнибель](#) (с. Уладівка); полковники Армії УНР, повстан. отамани [Я. Гальчевський](#) (с. Гута-Літинська, нині Малинівка) та [Я. Шепель](#) (с. Вонячин, нині Городище); Герої Рад. Союзу [І. Бурлака](#) (с. Пеньківка), [А. Цимбалюк](#) (с. Багринівці; на тер. заг.-осв. школи встановлено погруддя, яке має статус пам'ятки монум. мистецтва); важкоатлет [С. Дідик](#) (с. Балин) і легкоатлет [П. Сарафинюк](#) (с. Івча). Історію краю, його природу, побут, фольклор одним із перших почав вивчати польс. письменник, історик, географ, етнограф [Я. Потоцький](#) (останні роки життя минули у с. Уладівка, де 1815 й помер; у жовтні 2014 відкрито пам'ят. знак). У с. Кам'янка, де знаходився маєток генерала Ф. Трепова, розписував церкву рос. живописець [В. Васнецов](#). У с. Івча тривалий час проживав раціоналізатор і винахідник, фахівець у галузі гірн. справи, двічі лауреат Сталін. премії (1947, 1952) М. Самойлюк.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Долгих В. О. Історія Осолинки: Краєзн. нариси. Літин, 2006;
2. Його ж. Історія Кам'янки: Краєзн. нариси. Літин, 2007;
3. 2010;
4. Літинщина пам'ятає. Спогади мешканців району про голодомор 1932–1933 рр. Літин, 2008;
5. Коломієць І. М. ОУН–УПА на Вінниччині в роки боротьби за Українську самостійну соборну державу. Літин, 2010;
6. Його ж. Майдан-Супрунівський (Підлісне). Від найдавніших часів до сьогодення. В., 2012;
7. Воронцов О. Історія села Садове. Літин, 2015.

Бібліографічний опис:

Літинський район / І. Г. Вітюк// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55826>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).